

”מקץ שבע שנים”^{*} (לסיום שנת השמיטה תשס”א)

מצוות השמיטה היא מהמצוות היקרות שבתורה, עד כדי כך שנסמכה שמיטה להר סיני. אולם איננה דומה השמיטה בתקופת פריחה וצמיחה לשמיטה בגלות, וכן איננה דומה שמיטה כשרוב ישראל על אדמתם ורובם חקלאים, למצב שבו החקלאות היא רק פלח קטן מהייצור הארצי. לכן עלינו להתבונן במהות השמיטה בימינו. וכמו כן עלינו להתבונן כיצד פועלת שנת השמיטה על בני ישראל במצבנו. שני טעמים מרכזיים ניתנו למצוות השמיטה: מחד, גדולת הבורא יתברך, ומאידך, שיפור האדם והחברה.

א. הקב”ה אדון הארץ

נאמר בגמרא (סנהדרין לט, א):

אתא ההוא תלמידא, אמר ליה (לרבי אבהו): מאי טעמא דשביעתא?
אמר ליה: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו
שהארץ שלי היא.
מכאן אנו למדים על השמיטה כמורה על מלכותו של הקב”ה.
גם החינוך (מצוה פד) מבליט את נושא אדנות הקב”ה על הארץ:
ולכן ציווה ב”ה להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה כדי

* הערת המערכת: הרחבה של לקחי השמיטה האחרונה בהיבטים ההלכתיים והמעשיים - מופיעה במאמר אחר של הרב עמיחי, המתפרסם בבטאון מכון התורה והארץ “אמונת עתיד”.

שיזכור האדם כי הארץ בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם. אנו לומדים שעיקר מטרת מצוות השמיטה לחזק את ההכרה בבורא יתברך שהוא נותן לנו את הארץ ולכן ציוונו להשמיט את הפירות בשנה השביעית, שהרי אין אנו בעלי הקרקע. בעל הכלי יקר מטעים זאת בדקדוק במקרא האומר "שדך לא תזרע". הקדים השדה אל הזריעה, לומר כדי שלא תטעה לומר שהשדה שלך ולא של ד', על כן אני מצווך שלא תזרע, כי בזאת תדע כי של ד' היא ולא שלך. כלומר, התורה כאילו אומרת: מה שנראה לך, לדעתך המוטעית, כ'שדך' הוא בעצם איננו כך, אלא הוא של הקב"ה, ולכן לא תזרענו במצוות ה'.

ב. שיפור האדם והחברה

ראשונים ואחרונים רבים רואים במצוות השמיטה דרך לשיפור האדם והחברה בארץ, וכפי שכתב הרמב"ם במורה נבוכים (ג, לט):

יש מהם חמלה וחנינה על כל בני אדם, כמו שאמר "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה", ומהם חמלה וחנינה לעבדים ועניים.

דהיינו, משמעותה המרכזית של השמיטה היא החמלה על העניים והמסכנים, אולם אין היא כנתינת צדקה חד-פעמית. כל השנה אדם מפקיר שדהו לעניים ונצרכים ויד הכול שווים בה. וכן כתב בספר החינוך (מצוה פד) שמצוות השמיטה מלמדת את האדם מהי וותרנות. הרב קוק זצ"ל במבוא לשבת הארץ הסביר את טעמי שנת השמיטה באומרו:

את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמטה על האומה בכללה.

צורך מיוחד הוא לאומה זו... כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור הא-להי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי החברה של חול עם העמל והדאגה, הזעף, והתחרות אשר להם... ואם אותה האביריות, המוכרחת להתלוות עם כל סדר של חיי ציבור קבועים, גורמת להקטין את עדינות החיים המוסרית, והניגוד המתמיד שבין השמיעה האידיאלית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפייה ולחץ הקפדה של קנין ורכוש - המוכרחים להראות בעולם המעש - גורם הרחקה לאור הא-להי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה... הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו... לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים...

גם בדברי הרב קוק זצ"ל מבטאת השמיטה את התעלות הסדר החברתי בעם ישראל. על ידי קיום מצוות השמיטה האדם מישראל והחברה הישראלית נעשים מוסריים יותר.

ג. המצב בימינו

אולם כאן אנו באים לידי השבר הגדול. הטעמים העיקריים של מצוות השמיטה - שהם הכרת גדלות הבורא והשכלול המוסרי של החיים החברתיים - קשורים בשביתת האדם מעבודתו, הפקרת השדות והפירות ושמיטת החובות. כל אלו יכולים לפעול כאשר אנו דנים על אומה חקלאית שבה עבודת הקרקע כל שש השנים היא המוקד של החיים הכלכליים. אולם מה עניינה של השמיטה במציאות הנוכחית של ימינו, שבה עובדי האדמה הם חלק קטן מזעיר? וא"כ, היכן תוכר אדנות הקב"ה על הארץ, וכיצד יתעלה האדם מישראל ואתו החברה כולה, כאשר רוב החברה איננה מרגשת כלל את מצוות השמיטה? ברור שאנו מקיימים את המצוות בין אם נבין אותן בשכלנו הדל ובין אם לא; שהרי כך ציוונו הבורא יתברך. אולם כיצד נוכל אנו לתת ביטוי של ממש למצוות השמיטה ולפעולתה על החיים בימינו?

ד. קדושת הארץ והפירות

דין מיוחד יש בפירות שביעית והוא קדושת שביעית. בדרך כלל, דבר שיש בו קדושה, הרי הוא מיוחד. "קדושים תהיו - פרושים תהיו". קדושת המאכל מתבטאת בכך שהוא לא ניתן לכל בני האדם, וכן לא ניתן להיאכל בכל מקום. קדושת השביעית היא הרבה יותר מקיפה מאשר הקדושות האחרות. היא חלה על כל דבר הנאכל, ואפילו אם איננו נאכל, אלא ש"הנאתו וביעורו שווה". אפילו תחליפי שביעית גם הם קודש. אולם הקדושה של השביעית איננה אוסרת באכילה, ואף אינה מגבילה אותה. אדרבא, מחייבת באכילה, והכול ראויים לאוכלה בכל מקום. הדין הזה בא להפגיש אותנו עם קדושת פירותיה של ארץ ישראל. כאן אנו עומדים על סוד הקדושה הזאת, שאיננה קדושה מנותקת, אלא על כל הגדל בארץ היא חלה. קדושת פירות שביעית אינה תלויה בקריאת שם של קודש, כתרומות ומעשרות או קורבנות. קדושת שביעית איננה קדושה הנובעת מפעולת האדם. הקב"ה, שהוא שגידל את העצים בשנה השביעית, הוא שקבע שהם קדושים, ומהיכן קדושתם? מארץ ישראל. קדושת הארץ שבשנה השביעית היא הנותנת את הקדושה בפירות, כדברי הב"ח (או"ח סי' רח ד"ה וכתב עוד): "באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה". אכילת הפירות הקדושים בקדושת שביעית איננה שייכת לחקלאי בלבד. זוהי תכונה טבעית של ארץ ישראל, שכל יושביה נפגשים עמה.

ה. "וחי אחיך עמך"

מצוה נוספת, השייכת לשביעית, היא שמיטת הכספים, שהקב"ה מצוונו לשמוט את חובותינו ואוסר עלינו לנגוש איש את רעהו. מצוה זו היא לכאורה ככל המצוות החלות על עם ישראל,

ואיננה ממצוות התלויות בקרקע, וא"כ לכאורה היתה צריכה לנהוג תמיד בכל מקום ובכל זמן. והנה דרשו חז"ל (גיטין לו, א):

רבי אומר: "זה דבר השמיטה שמוט" - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים.

חז"ל איחדו בין שמיטת הכספים לשמיטת הקרקע, בין מצוות שבגוף למצוות התלויות בקרקע.

על הקשר בין שמיטת כספים ושמיטת קרקעות עומד הנצי"ב (דברים טו, ב). הוא מבאר שעיקר שמיטת הכספים נועדה עבור החקלאי הישראלי, שבשנה השביעית אין לו כדי פרנסתו, וצריך בכל אופן לשמר את שדותיו ורכושו, וא"כ מוטלת החובה על כל יהודי העולם לסייע בידי החקלאי שומר השביעית. הנצי"ב מדייק בדברי הפסוק:

וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו עי קרא שמטה לה'.

"כי קרא שמיטה" - הוא החקלאי, ששמט את קרקעותיו בשנה השביעית. מכאן אנו לומדים שעיקרה של מצוות שמיטת כספים נועדה לעזרה לחקלאי ארץ ישראל השומרים שביעית, אולם כשישראל בגולה ואין קיום מצוות שמיטה בקרקע, הרי שאפשר לעשות פרוזבוול ולהימנע משמיטת כספים.

א"כ, הערך הנוסף שאנו מגלים במצוות השביעית הוא העזרה לאח שומר התורה ומצוות.

להלן נעמוד על המאפיינים המיוחדים שהיו לשמירת השמיטה במגזרים השונים, מתוך תשומת לב ליישומם של ערכי השמיטה בכל מקום ומקום ותוך הדגשת לקחים לשנת השמיטה הבאה.

ו. שמיטת תשס"א במגזר החקלאי

1. היתר המכירה

ברבנות הראשית הוקמה ועדת שמיטה. מסיבות שונות, התנהלה הפעילות בעצלתיים, ובר"ח אלול תש"ס עדיין היה חשש שלא יספיקו למכור את השדות כהלכה. חלק מהסיבות היו ארגוניות-כספיות, וחלקן נבע מהמאבק שניהלו גופים חרדיים כנגד הרבנות הראשית. בהתערבות גורמים רבניים חשובים ביותר, בראשות מו"ר הגר"א שפירא שליט"א, וראשי ישיבות הר המור ושבי חברון, התארגנה קבוצה של פעילים שעבדו ימים ולילות בקידום ובירור עשיית היתרי מכירה לחקלאי ארץ ישראל, ובשיתוף פעולה עם הרבנות הראשית הצליחו להגיע למצב שבערב ראש השנה תשס"א היו מכורות כ-90% מן האדמות החקלאיות

במדינה. מכירה זו הצילה את השוק היהודי מן החשש שרוב התוצרת החקלאית תהיה אסורה באיסור ספיחין ובאיסורי שמיטה נוספים. מספר ימים לאחר ראש השנה תשס"א יכלו הרבנויות המקומיות לקבל ברבנות הראשית רשימה של מי שמכר את אדמותיו לנוכרי, ובכך לתת אישור לקניית תוצרת.

רוב הציבור בארץ ישראל (כ-85%) דורש מזון כשר על פי היתר המכירה, וכאן מוטלת על הרבנויות משימת השגחה שהתוצרת הנכנסת לחנויות הסיטונאיות והקמעונאיות, לאולמות ולשאר בתי מאכל תהיה משדות שנמכרו כדין. ואכן במקומות רבים היה פיקוח נאות, ובעיקר יש לציין לטובה את הפיקוח ברשתות השיווק הגדולות. אולם לצערנו, לא בכל הרבנויות היתה מודעות מספקת לחובת הפיקוח, ובכך נגרם מכשול לציבור.

2. מכירת מינהל מקרקעי ישראל

בעיה נוספת שהתעוררה השנה הייתה מכירת המינהל. בכל השמיטות הקודמות, היתה מתבצעת מכירה כוללת, של כל האדמות שברשות מינהל מקרקעי ישראל, וזאת בנוסף לחתימה האישית של כל חקלאי, ביחס לאדמה שהוא מחזיק בחכירה מהמינהל. כפילות זו נדרשה מכיון שלא היה ברור מיהם בעלי הקרקע. לכן השאלה המתעוררת היא מי הוא המסוגל למכור את הקרקע לנוכרי.

שאלה זו התעוררה כבר בימי הרב קוק זצ"ל, ביחס לאדמות הקק"ל, והוא דרך לעשות גם מכירת קרקעות כללית של הגופים בעלי הקרקע, וגם מכירה פרטנית של החקלאים המחזיקים בה. עשיית מכירה על ידי הגופים הכלליים הביאה לכך שאפילו אם חלילה אחד החקלאים לא חתם באופן אישי על שטר המכירה, ניתן היה, בדיעבד, להתחשב במכירת המינהל, בצירוף ספקות נוספים.

בשנת תשס"א, מתוך רצון לצמצם את היקף השימוש בהיתר המכירה, לא מכרה הרבנות הראשית את אדמות מנהל מקרקעי ישראל, מלבד אלו שחתמו על היתר המכירה. הדבר גרם מכשול לאנשים רבים, שעל ידי הכללת הקרקעות שלהם במכירה הכללית ניתן היה להציל אותם מאיסורי מלאכה. כמו כן נגרם מכשול בכל אותם מקרים בהם הותר שיווק של תוצרת בהסתמך על מכירה זו. בשמיטה הבאה, יש לחזור ולעשות כפי שנהגו מקדמת דנא: למכור מכירה כללית של אדמות המדינה ומאידך להקפיד על מכירה פרטנית.

יש לציין שכל מי שמוכר את קרקעותיו לנוכרי, אמנם הוא נוהג על פי ההלכה, אולם ערכי השמיטה, של הרגשת האדנות של הקב"ה על הארץ וקדושתה, וכן ההתרוממות החברתית - כמעט ואינם מורגשים על ידו.

3. משמטי קרקע

בשמיטה זו היו כ-360 חקלאים ששמטו את קרקעותיהם לחלוטין, בהיקף של כ-23,000 דונם. חקלאים אלו, בלי ספק, חשו היטב את שייכותה של הארץ לבוראה. אולם מספר

משמטי הקרקע פחת משנת תשנ"ד, שבה היו כ-960 חקלאים ששמטו את קרקעותיהם. דבר זה מוסבר בירידה הכללית במספר החקלאים בארץ ישראל. מכיון שכך, היקף השטח שנשמט לא ירד, אך מספר האנשים שחשו את משמעותה של השמיטה, ירד מאד. חקלאי המשמט את הקרקע בשביעית הוא מאותם "גיבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו", שרואה את שדהו בורה ואינו מעבדה. ואמנם חקלאים ישרים העמלים בששת שנות המעשה ושמטו את הקרקע ועבודתה בשביעית - אשריהם ואשרי חלקם.

4. אוצר בית-דין

קבוצה נוספת של חקלאים פעלו במסגרת אוצר בית-דין. השנה פעלו שני אוצרות בית-דין גדולים ("תנובה" ו"בית יוסף"), שהשתדלו להגיע למירב החקלאים (היו מספר יישובים שעשו להם אוצרות בית-דין מקומיים, וכמו כן היו אוצרות בית דין לצרכים מסוימים, כגון: לשמן ויין). חקלאי העובד במסגרת אוצר בית דין מרגיש שאינו "בעל הבית" על האדמה. לא הוא מחליט, על דעת עצמו, אלו מלאכות לבצע. לא הוא הבעלים על היבול. וודאי שלא הוא הקובע את המחירים, ולכן יכול להרגיש בכך את אדנות הקב"ה על הארץ וכמו כן הפקר הפירות בשביעית מגלה את קדושת הפירות והערכים החברתיים בשביעית.

אוצרות בית הדין פעלו לפי כללים דומים. אוצר בית הדין של "תנובה" נתן לחקלאים מחיר מובטח על פי ממוצע של שלש השנים אחרונות (היתה חלוקה פנימית בין הוצאות גידול קבועות, שנמדדו לפי דונמים, לבין הוצאות קטיף, שנמדדו על פי היבול). המעלה הגדולה של בתי הדין השנה היתה בנייתו המוחלט שבין החקלאי לבין מחירי השוק. החקלאי הפך להיות שכיר של בית הדין הפועל לטובת בית הדין. מבחינה זו היה אוצר בית הדין יעיל מאד מבחינה הלכתית (דבר זה גרר בעקבותיו הפסדים רבים לבתי הדין; שהרי לחקלאים היו צרכים לשלם את מה שהובטח, למרות שפעמים רבות המחיר בשוק היה נמוך יותר, ובית הדין פדה פחות מאשר התחייב לשלם).

לגבי המלאכות במסגרת אוצר בית-דין, לאחר שניתנו ההוראות ההלכתיות לחקלאים, נוצר קושי גדול ביישומם. ישנם חקלאים שמרגישים צורך אמוני לקיים שביעית כהלכתה, וכשמתעוררת בעיה מסוימת הרי הם פונים לבית הדין או לרב מטעמו ומקבלים את ההנחיות של בית הדין. אולם מאחר שאוצר בית הדין פעל בהיקף מאד גדול, ומול ציבור חקלאים מגוון מבחינת רמתו התורנית, לא היתה יכולת לוודא שכל הפעולות נעשו רק על פי הוראותיו. ברור שאפשר וצריך למנות מפקחים מטעם בית הדין לדאוג לכך שהמלאכות ייעשו כדין, אולם דבר זה דורש הוצאות כבדות שיפלו בסופו של דבר על מקבלי הפירות.

נראה שעלינו לערוך דיון האם לא עדיף לעשות במקרים אלו מלבד אוצר בי"ד גם מכירת קרקעות, או מאידך שמא אין לעשות אוצרות בית-דין גדולים שבתוכם אנשים שאינם מקפידים על כל הלכות שביעית.

5. חממות ומצע מנותק

דרך הגידול בחממות ומצע מנותק הוכרה כדרך הלכתית כשרה על ידי רוב רובם של פוסקי הדור. דרך זאת נוחה הלכתית לחקלאי, שהרי אין כמעט מגבלות הלכתיות בצורת העבודה, ומכיון שכך, הוא נפגש פחות עם ערכי השמיטה, אולם מאידך עצם הצורך לעבד את הקרקע בצורה מיוחדת מזכיר לו כל יום כי קרא שבת לד'. הקושי הגדול בדרך זו הוא כלכלי. ההשקעה הראשונית לעשיית החממה והכנת המצע המנותק היא גדולה, ודבר זה מקטין את הסיכוי להנחלת השיטה לכלל החקלאים בארץ ישראל.

6. חקלאים נוכרים

במגזר הערבי מגדלים בממוצע כ-100-80 אלף טון ירקות. בשנות השמיטה הקודמות הועברו גידולים רבים לידי הנוכרים בארץ. אולם השנה, בגלל מצוקות המים הקשות בארץ, כמעט ולא היו גידולים מיוחדים בגלל השמיטה, על אף שבמספר מקומות היתה העברת מכסות לגידולי נוכרים.

שנת השמיטה תשס"א היתה שנת המלחמה בין ישראל לישמעאל. כתוצאה מכך, הפיקוח בשטחים אלו היה קשה ומסובך ביותר, והיו מקומות רבים שקיבלו תוצרת ללא בדיקה מתאימה בשעת הקטיף.

לקראת שנת תשס"ח עלינו להשתדל לא להסתמך על תוצרת נוכרית, וכשם שאנו מצפים לקיום מצוות השמיטה כהלכתה כן יקיים בנו הקב"ה את הבטחתו שלא ישבו גויים בארצנו. ולכן עלינו להתכונן לקיום המצוה כהלכתה.

ז. השמיטה לציבור הצרכנים**1. פירות נכרים**

עיקרו של הציבור היום מתחבט בשאלה היחידה היכן לקנות בשנה השביעית את התוצרת המתאימה והמשובחת ביותר. והנה שתי דרכים לו לאדם: האחת - לקנות פירות נוכרים, והשנייה - לקנות פירות ישראל. בפירות נוכרים אין קדושת שביעית, וממילא אין צורך להקפיד בהם על כל דיני "לאכלה ולא להפסד" ועל הגבלות נוספות, ואילו בפירות ישראל בשנה השביעית יש הרבה דינים והקפדות: כיצד לאוכלם, מה לבשל ומה לא, מה לעשות אם השאריות וכו'. הנטייה הטבעית של רבים היא לקנות פירות שאין בהם טורח ועמל, ואין בהם שאלות הלכתיות. "ללא חשש שביעית". אולם במהלך זה הם מבטלים את מהות מצוות השמיטה בימינו, שעיקרה הוא המפגש הבלתי אמצעי עם קדושת הארץ ופירותיה. בין פירות הנוכרים הנמכרים בארץ בשנה השביעית ישנם שני סוגים: האחד - נוכרים גמורים (כגון: ערביי ישראל, תחומי האוטונומיה או ייבוא מחו"ל), והשני - אלו פירות היתר המכירה, שהם בעיקרם ג"כ פירות נוכרים, אלא שהנוכרי נותן לחקלאי היהודי את הרשות לעבוד

באדמה ולהרוויח ממנה, כאשר על פי שטר המכירה, הקרקע ופירותיה שייכים לנוכרי. ברור שאדם הקונה מנוכרים פירות מהסוג הראשון אין לו כל חלק בחיזוק החקלאי היהודי שנהג על פי ההלכה, ואילו בקנייה מהיתר המכירה יש חיזוק לחקלאי היהודי. אולם מחשבה זו אינה שלמה. כפי שראינו בדברי הנצי"ב, התורה רוצה שנחזק את החקלאי היהודי שהשתדל לשמור מצוות שביעית במלואה, ללא עשיית תחבולות הפוטרות אותו ממצוות שביעית; שהרי רק מי שמשמט את קרקעותיו ומפקירם לחלוטין הרי זה בכלל "קרא שמיטה לד". הפועל על פי היתר המכירה, אף שהוא נוהג בדרך המותרת על פי ההלכה, איננו מקיים את נשמתה של השביעית, לגלות את קדושתה של ארץ ישראל ואת מעלתה המיוחדת.

2. פירות אוצר בית דין

פירות שביעית הקדושים בקדושת שביעית שבהם אפשר לקיים את ערכי השמיטה של קדושת הארץ והעזרה לזולת היו צריכים להיות המועדפים ביותר אצל הצרכנים, אולם לצערנו, חלק מהפירות הקדושים בקדושת שביעית נשאר ללא דורש. בין הצרכנים רבו החוששים מהתמודדות עם היישום המעשי של ההלכות הנדרשות בפירות שביעית. חששות גדולים היו ביחס לירקות (על פי שיטת הרמב"ם, שלקיטה אוסרת בשביעית כספיחין, על אף שתחילת הגידול היה בשישית). אולם גם לעניין פירות הקיץ, בהם לא חלה שאלת הספיחין, היו אנשים רבים שמיעטו בלקיחת פירות מאוצר בית דין. הסיבה המרכזית היא לכך היא ה'פחד' מקדושת שביעית ותוצאותיה. לכן העדיפו רבים תוצרת נוכרית, בה מקובל לא לנהוג קדושת שביעית. יש לציין שבשמיטות הקודמות, רוב הציבור הדתי העדיף תוצרת בקדושת שביעית כפי שהורו גדולי ישראל בכל הדורות, והתימה היא, מדוע לעת הזאת החלו לחשוש מחששות שונים? ואולי הנוחות גוברת על הקדושה?!

מכיון שהיצע פירות השביעית היה גדול והמקבלים מועטים - הרי נגרמו עודפי ייצור; דבר שהעלה את השאלה מה לעשות עם התוצרת הקדושה בקדושת שביעית כשאין ציבור הצרכנים רוצה לקלוט אותה. דבר זה הביא את אוצרות בית הדין לידי הכרח לחלק את התוצרת הקדושה לאנשים שאינם שומרי קדושת שביעית. כמו כן היה סוג אחד של גידולים שהיו ממנו כמויות גדולות כל כך, עד שהיו צריכים לספקם לגויים, ואפילו לייצא אותם לחו"ל; דברים שמעיקר הדין אסור בפירות שביעית.

דבר זה מעלה את השאלה האם לא כדאי לתכנן מראש (פחות או יותר) את כמות הפירות הנדרשת על ידי צרכני פירות הקדושים בקדושת שביעית, ולא ללכת בדרך שכל אחד יוכל להצטרף למסגרות של אוצר בית-דין; דבר שמביא בסופו של דבר (לפעמים) לעודפי פירות הקדושים בקדושת שביעית.

כמו כן, גובה התשלום שנגבה באוצר בית-דין היה כמעט כמו מחיר השוק; דבר שנוטל ברובו את ההכרה בייחודם של הפירות והירקות הקדושים בקדושת שביעית. על כן נראה שלקראת שנת תשס"ח עלינו לתכנן את אוצר בית הדין באופן אמיתי, לפי

הערכה ריאלית של מספר הצרכנים; דבר שיוכל להוריד את גובה התשלום הנגבה בעד התוצרת, ולתת ביטוי הרבה יותר גדול לכך שמדובר בחלוקה של פירות הפקר (תמורת החזר הוצאות בלבד) ולא בסחורה.

ח. 'אוצר הארץ'

בשנת השמיטה תשס"א זכה הציבור לחידוש באספקת תוצרת חקלאית, כאשר הוקם 'אוצר הארץ' בהכוונת הגר"א שפירא שליט"א, הראשל"צ הגר"מ אליהו שליט"א והרב יעקב אריאל שליט"א, ובהנחיית מכון התורה והארץ. הצד המעשי הופעל בעזרתה של חברת "תנובה". גוף זה דאג לאספקת תוצרת יהודית בשנת השמיטה תוך השתדלות שלא להזדקק לפירות נוכרים, הן נוכרים ממש והן היתר מכירה (שגם אלו פירות נוכרים). מטרתו המרכזית של 'אוצר הארץ' היו הבאת פירות קדושים בקדושת שביעית, וחיזוק החקלאות היהודית. התוצרת ששווקה כללה כל דבר שהיה אפשר להשיג מאוצר בית-דין (ירקות מזריעת שישית ולקיטת שביעית, וכן פירות). כמו כן נמכרה כל התוצרת שגדלה במצע מנותק (היו מספר דרגות של הידור הלכתי במצע מנותק. במקרים רבים נדרשו החקלאים לצרף גם את היתר המכירה על מנת להכשיר תוצרת זו. במקרים אחרים צורפו ספקות נוספים, כגון: גבולות הארץ). תוצרת נוספת הגיעה מהערבה (הדרומית והמרכזית), כאשר שם נדרשה גם הסתמכות על היתר המכירה, בגלל ספקות במיקום קו הגבול ההלכתי. במהלך השנה היו תקופות שחסרו ירקות או פירות מסוימים. לצורכי השלמה התיירו לקלוט תוצרת ממקומות בהם הקרקע היתה של נוכרי גם בשנים הקודמות, בעוד שיהודים הם המתפרנסים ממנה, בייחוד כמפקחים וכמנהלי עבודה. כמו כן נעשה ייבוא של ירקות שלא היה כל מקור יהודי שיכול היה לספקם בשביעית. באופן כללי, הניסיון במהלך שנת השמיטה היה מוצלח. היקף השיווק היה של כ-1000 טון תוצרת לחודש. היו במהלך השנה מספר בעיות בשיווק ובאספקה, שנבעו מכך שהרעיון היה חדש וכל המערך הוקם בשלושת הימים האחרונים של שנת תש"ס; כך שלא עמדה לרשותו מערכת לוגיסטית משוכללת. כמו כן היו בעיות חמורות באספקת תוצרת בגלל מצב המלחמה.

ט. 'אוצר הארץ' והציונות הדתית

'אוצר הארץ' נועד לציבור אוהבי ארץ ישראל שאינם רוצים לתת לנוכרים אחיזה בארצנו הקדושה, ומאידך מעוניינים לגלות את קדושת ארץ ישראל על ידי אכילת פירות הקדושים בקדושת שביעית, ולחזק את החקלאות היהודית. אשר על כן המחשבה היתה שהמוסדות הדתיים-לאומיים (כגון: ישיבות גבוהות, ישיבות הסדר, ישיבות תיכוניות, מכינות, מדרשות, אולפנות וכדו') יהיו הצרכנים העיקריים של 'אוצר הארץ'. אולם במהלך השנה התגלה

שעיקר הכוח הצרכני הוא הציבור הרחב, החי בריכוזים, כגון: יש"ע, ירושלים, תל-אביב, בת-ים, רמת-גן, פתח-תקוה, רחובות ועוד, ואילו בין המוסדות הדתיים-לאומיים היו רבים שקנו תוצרת "נוכרית מהודרת" משונאי ישראל וגוזלי קרקעות שונים, ובלבד שלא לגעת בתוצרת שיש בה קדושת שביעית. הדבר נבע בעיקר מפחד "קדשים", שלא להתעסק עם נושא שאריות מזון הקדושים בקדושת שביעית, ואף מלחץ של מיעוט קטן שדרש תוצרת יותר "מהודרת", כביכול. מאידך יש לציין מוסדות חינוך אחרים (כגון: ישיבות מרכז הרב, מעלה אדומים, הר עציון, מעלות ועוד, אולפנות בהר"ן, כפר פינס ועוד) שהשתמשו בתוצרת 'אוצר הארץ'.

כאן נשאלת השאלה הקשה: אנו - האמונים על החדרת קדושתה של ארץ ישראל לכל המערכות הכלליות - הנה נתן לנו הקב"ה מצוה חביבה המגלה את הערך הקדושתני של ארץ ישראל ופירותיה, ואנו יכולים לחזק ידי חקלאי ארץ ישראל. והנה, חלק מראשי מוסדות מסוימים, מתוך חשבונות של כספים ושל נוחות, העדיפו שלא להחדיר בתלמידים את קדושת הפירות והארץ ולתת להם יבולי נוכרים שאין בהם קדושה ואדרבא, יש בהם משום סיוע לדבר עבירה (ישיבת גויים בארץ הקודש). כיצד?

הערך החינוכי של קדושת פירות שביעית, המלמד את האדם מישראל כל השנה להקפיד על הפירות של ארץ ישראל, הוא גבוה מאד. מו"ח, הרב מ. צ. נריה זצ"ל, היה מקפיד, כדרכו של מרן הרב קוק זצ"ל, בקדושת שביעית אפילו בפירות נוכרים שגדלו על פי היתר המכירה, ובלבד שהתלמידים יכירו את נושא קדושת הפירות והארץ, למרות שעל פי ההלכה אין צורך לנהוג בהם קדושת שביעית (עיין במאמרנו: "קדושת שביעית במשנת הרב קוק", בספר "התורה והארץ" ח"ו עמ' 254-249). יש פעמים שערכים שאנו רואים בהם צורך, כדאיים אפילו להוציא עליהם מעט כספים, ובייחוד מאמץ, כדי לקלוט את האור הגדול הגנוז בהם. ומדוע נזניח את ערכה של קדושת פירות שביעית?

היו מראשי מוסדות של הציונות הדתית שנטו לקנות פירות וירקות מהיתר המכירה, בטענה שיש גם בזה חיזוק לחקלאות היהודית. אולם גם הם הפסידו את ערך החשוב הזה של קדושת פירות שביעית וקדושתה של ארץ ישראל, שהרי פירות שגדלו על פי היתר המכירה, אין בהם קדושת שביעית.

סוף דבר

הציונות הדתית, כשאיפה רוחנית מעשית, נתבעת להוביל את המהלך שיתן ביטוי עמוק ומקיף לשני הערכים המרכזיים של השמיטה: קדושת הארץ ופירותיה מחד, וערך הערבות ההדדית כלפי החקלאים מאידך. לא רק הציבור צריך לפעול עם א-ל בנושאים אלו. על ראשי המוסדות הציונים-דתיים להוביל את המהלך לקראת שנת תשס"ח לחיזוק ערכים נעלים אלו. ובזכות שמירת השמיטה כהלכתה נשב בטח על אדמתנו בשקט ובשלחה.